

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН

Ізбаш К. С., Дерев'янкін С. Л.

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану Національної безпеки України в умовах воєнного стану. В статті досліджено поняття національної безпеки. Зазначено, що процес забезпечення національної безпеки становить комплекс політичних, економічних, соціальних, правових і військових заходів, спрямованих на забезпечення нормальної життєдіяльності нації та усунення можливих загроз.

Ураховуючи те, що становлення України як демократичної та правової держави значною мірою залежить від стабільності суспільних відносин, суспільство вимагає від держави створення нових і вдосконалення вже чинних правових інститутів, захищеності прав, свобод і інтересів людини, які сприятимуть забезпеченню національної безпеки України як однієї з її найважливіших функцій.

Аргументовано, що національна безпека відображає стан захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства та громадян відповідно до норм національного та міжнародного законодавства у різних сферах життєдіяльності. Доведено, що проблеми забезпечення національної безпеки визначена наступними факторами: воєнними конфліктами, техногенними та природними катастрофами, матеріальними витратами та збереженням людського потенціалу.

Встановлено, що до головних об'єктів національної безпеки, відповідно до чинного законодавства, відносяться громадяни (їх права та свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності) та держава (її конституційний устрій, суверенітет та територіальна цілісність).

Доведено, що головними пріоритетними стратегічними завданнями щодо забезпечення національної безпеки, захисту життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз, надання відсічі й стримування збройної агресії проти України є безпечний розвиток держави, збереження територіальної цілісності, державного суверенітету, здатність держави протистояти воєнним загрозам.

Ключові слова: суспільство, держава, національна безпека, законодавство, громадяни, права, воєнний стан.

Izbash K. S., Dereviankin S. L. Current state of national security of Ukraine under martial law

The article is devoted to the study of the current state of the National Security of Ukraine in the conditions of martial law. The article examines the concept of national security. It is noted that the process of ensuring national security is a complex of political, economic, social, legal and military measures aimed at ensuring the normal functioning of the nation and eliminating possible threats.

Taking into account the fact that the formation of Ukraine as a democratic and legal state depends to a large extent on the stability of social relations, society demands from the state the creation of new and improvement of existing legal institutions, the protection of human rights, freedoms and interests, which will contribute to ensuring the national security of Ukraine as one of its the most important functions.

It is argued that national security reflects the state of protection of the vital interests of the state, society and citizens in accordance with the norms of national and international legislation in various spheres of life. It is proven that the problems of ensuring national security are determined by the following factors: military conflicts, man-made and natural disasters, material costs and preservation of human potential.

It was established that the main objects of national security, according to the current legislation, include citizens (their rights and freedoms), society (its spiritual and material values) and the state (its constitutional system, sovereignty and territorial integrity).

It has been proven that the main priority strategic tasks for ensuring national security, protecting vital national interests from military threats, repelling and deterring armed aggression against Ukraine are the safe development of the state, preservation of territorial integrity, state sovereignty, and the state's ability to resist military threats.

Key words: society, state, national security, legislation, citizens, rights, martial law.

Постановка проблеми. Становлення України як демократичної та правової держави значною мірою залежить від стабільності суспільних відносин, захищеності прав, свобод і інтересів людини

та вимагає забезпечення національної безпеки України як однієї з її найважливіших функцій.

Національна безпека відображає стан захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства та громадян відповідно до норм національного та міжнародного законодавства у різних сферах життєдіяльності. При цьому діяльність держави направлена на забезпечення сталого розвитку суспільства, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізацію реальних та потенційних загроз її національним інтересам [2].

Стан дослідження. Теоретичні та практичні питання забезпечення національної безпеки України у своїх наукових роботах розглядали такі вчені-правознавці, як: Авер'янов В.Б., Андрійко О.Ф., Бандурка О.М., Битяк Ю.П., Безпалова О.І., Гаращук В.М., Гусаров С.М., Додін Є.В., Джафарова О.В., Ковалів М.В., Коломоєць Т.О., Колпачков В.К., Комзюк А.Т., Куліш А.М., Левченко К.Б., Моргунов О.А., Музичук О.М., Собакар, С.О., Салманова О.Ю., Сокурєнко В.В., Теремецький В.І., Шатрава С.О. та інші.

Метою статті є дослідження сучасного стану національної безпеки України в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення національної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану є одним з основних викликів, що стоять сьогодні перед нашою державою. Національна безпека держави виступає однією з базових цінностей, а її зміцнення є однією із стратегічних цілей України.

Актуальність проблем національної безпеки визначена наступними факторами: воєнними конфліктами, техногенними та природними катастрофами, матеріальними витратами та збереженням людського потенціалу. В умовах сьогодення головними та актуальними загрозами для національної безпеки України є збройна агресія російської федерації та її повномасштабне вторгнення на територію України.

24 лютого 2022 року Україна постала перед новими викликами і вперше з часів незалежності України опинилася в умовах воєнного стану, правовий режим якого охопив усю територію нашої держави та став причиною обмежень прав і свобод людини [5, с. 481].

Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (ст. 17 Конституції України).

Національна безпека в Україні розглядається як стан захищеності за допомогою здійснення ефективної державної політики життєво важливих інтересів відповідно до норм національного та міжнародного законодавства у різних сферах суспільного життя [10, с. 42].

Доцільно звернути увагу на законодавче визначення поняття національна безпека. Так, у Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII, національна безпека України визначається, як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [2].

Науковець Дзьобань О.П. зазначає, що головними складовими національної безпеки виступають безпека особистості, безпека держави і безпека суспільства. Їхнє місце і роль є динамічними і визначаються характером суспільних відносин, політичним устроєм, ступенем внутрішніх і зовнішніх загроз [13, с. 78].

Сучасні науковці Білий В.І., Михальчук В.М. визначають національну безпеку здатністю держави зберігати свою цілісність, вирішувати політичні, економічні, соціальні та інші питання й виступати самостійним суб'єктом системи міжнародних відносин [6, с. 94].

При цьому Маркович Х.М. розглядає поняття національної безпеки, як стан безпеки та захищеності держави від внутрішніх та зовнішніх впливів, які можуть поставити під загрозу її територіальну цілісність, суверенітет, політичну стабільність, економічний розвиток, соціальну безпеку та благополуччя громадян» [12, с. 12].

Цікавою та слушною є думка науковців Собакар А.О. та Ковалів М.В., які розглядають державну безпеку, як «захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу, інформаційної сфери та державної таємниці від зовнішніх і внутрішніх загроз, розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб, що досягається застосуванням системи заходів політичного, економічного, організаційного, правового, військового, ідеологічного та іншого характеру, адекватних загрозам національним інтересам України як сукупності внутрішніх і зовнішніх потреб держави у забезпеченні захищеності та сталого розвитку особистості, суспільства і держави» [14, с. 158].

Таким чином, при визначенні поняття «національна безпека» сучасні науковці єдині в розумінні безпеки, як стану, ступеня захищеності національних цінностей; відсутності загроз; головної умови життєдіяльності особи, суспільства та держави; сукупності заходів, що вживаються для гарантування безпеки; здатності певного об'єкта безпеки зберегти притаманні йому риси та властивості в умовах потенційної чи реальної загрози; системи, що складається з елементів і будується на принципах цілісності, стійкості, взаємодії складових, саморегуляції [9; 10, с. 42].

Нормативно-правове забезпечення національної безпеки України відображається у нормативно-правових актах різної юридичної сили, а саме: Конституції України, Указі Президента України № 392/2020 «Про рішення ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України», Рішенні Ради Національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» (введено в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Указі Президента України № 56/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про стратегію забезпечення державної безпеки», Указі Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» № 121/2022, Указі Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, Законах України: «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про державний кордон України» та «Про правовий режим надзвичайного стану» [1, 2, 3, 4].

Також в Конституції України вказано, що частиною національного законодавства України є чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1]. Міжнародні нормативно-правові акти, які стали частиною національного законодавства, визначають спрямованість норм внутрішнього законодавства, створюють орієнтир для його узгодження з міжнародно-правовими актами [10, с. 112].

В Основному Законі України вказано, що основи національної безпеки визначаються виключно законами України. Так, у Законі України «Про національну безпеку України» визначено основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантують суспільству і кожному громадянину захист від загроз [2].

14 вересня 2020 року на засіданні Ради національної безпеки і оборони України було прийнято Стратегію національної безпеки України (далі - Стратегія), яка є основним документом довгострокового планування. Стратегія визначає основні напрями державної політики у сфері національної безпеки: по-перше, пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі, основні напрями державної політики у сфері національної безпеки; по-друге, поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов; по-третє, основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки; по-четверте, напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони; по-п'яте, ресурси, необхідні для її реалізації.

Вказана Стратегія ґрунтується на таких основних засадах, як стримування, стійкість, взаємодія. На відміну від Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» 2007 року та Стратегії національної безпеки України «Революція гідності» 2015 року, Стратегія чітко визначає поточні та прогнозовані загрози національній безпеці; напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності; напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони; ресурси; стратегічне бачення.

Враховуючи фундаментальні національні інтереси, визначені Конституцією України і Законом України «Про національну безпеку України», пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки відповідно до пункту 5 Стратегії є: відстоювання незалежності і державного суверенітету; відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція» [3].

Стратегія є основою для розроблення таких документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації: Стратегія людського розвитку, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегія зовнішньополітичної діяльності, Стратегія забезпечення державної безпеки та ін. Кожна із зазначених

стратегії визначає певний напрямок забезпечення національної безпеки держави в тій чи іншій сфері суспільного буття країни і має відповідати актуальним реальним чи потенційним загрозам визначеній сфері національних інтересів.

Ще одним важливим документом є Стратегія воєнної безпеки України (далі - Стратегія), яка завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України, сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО, передбачає активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

З урахуванням аналізу безпекового середовища в контексті воєнної безпеки держави Стратегія визначає цілі, пріоритети та завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, які спрямовані на захист життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз, надання відсічі і стримування збройної агресії проти України, запобігання або стримування противника від повномасштабного застосування воєнної сили проти України, припинення незаконної окупації російською федерацією частини території України, захист її суверенітету і територіальної цілісності в межах державного кордону України, насамперед шляхом здійснення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, безпекових, гуманітарних та економічних заходів [4].

Стратегічна мета забезпечення національної безпеки у сфері державної та суспільної безпеки обумовлена національними інтересами України у внутрішньополітичній сфері, до яких відносяться збереження конституційного устрою, підтримка громадянської та національної злагоди, єдність правового простору [білий михі].

Відповідно до чинного законодавства до головних об'єктів національної безпеки відносяться громадяни (їх права та свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності) та держава (її конституційний устрій, суверенітет та територіальна цілісність).

Права людини та громадянина підлягають виключній охороні. Це зумовлено тим, що положення Конституції України визнають найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку.

Захист державного суверенітету та територіальної цілісності, гарантування конституційного

ладу, створення умов для політичної та економічної незалежності є першочерговими завданнями із забезпечення національної безпеки.

Дії держави-агресора спрямовані на порушення територіальної цілісності нашої держави, дестабілізацію економіки, підриву суспільно-політичної стабільності з метою захоплення території, зниження рівня життя населення, здійснення заходів, які призводять до наявних загроз в енергетичній, критичній, екологічній, інформаційній безпеці держави. Проведення військових дій на території України країною-агресором не омине об'єкти критичної інфраструктури та становить потенційну загрозу для безпеки всього світу [7, с. 262].

Стратегічні орієнтири держави у сфері забезпечення національної безпеки полягають у тому, що Україна має сформувати достатні власні спроможності як базис для забезпечення своєї безпеки, створення системи комплексного стратегічного аналізу воєнних загроз національній безпеці України, розвитку об'єднаних розвідувальних спроможностей сил оборони з метою отримання повної та достовірної інформації для своєчасного ухвалення рішень щодо забезпечення воєнної безпеки держави; забезпечення здатності держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища, ефективно протистояти воєнним загрозам, безперервно функціонувати до і під час воєнного конфлікту, а також у короткі строки відновлюватися після його завершення [8, с. 55].

Введення правового режиму воєнного стану в Україні змінили підходи до забезпечення національної безпеки, підтримання публічної безпеки і порядку, прийняття законодавства та ухвалення управлінських рішень. Додаткові законодавчі заборони та обмеження запроваджені державою для фізичних та юридичних осіб, які обмежують зміст та обсяг їхніх індивідуальних конституційних прав і свобод.

Висновки. Таким чином, безпечний розвиток держави, збереження територіальної цілісності, державного суверенітету, здатність держави протистояти воєнним загрозам є головними пріоритетними стратегічними завданнями щодо забезпечення національної безпеки, захисту життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз, надання відсічі й стримування збройної агресії проти України.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon>.

rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР (дата звернення: 11.03.2024).

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення: 11.03.2024).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вер. 2020 р. №392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 11.03.2024).

4. Рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25 бер. 2021 р. № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 11.03.2024).

5. Izbash K.S., Polishchuk M.I. Observance of human and citizen rights and freedoms in the conditions of implementation of marital law in Ukraine. *Міжнародні безпекові студії: управлінські, економічні, технічні, правові, екологічні, інформаційні та психологічні аспекти* : колективна монографія. Тбілісі : Авіаційний Університет Грузії, 2023. С. 480-496.

6. Білий В.І., Михальчук В.М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 92-98. DOI: 10.32702/23066814.2021.17.92.

7. Братель С.Г. Досвід зарубіжних країн у сфері забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктур. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 261-265.

8. Глущенко О.О. Функція забезпечення безпеки держави в умовах забезпечення воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 53-55.

9. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія / Криштанович М.Ф. та ін. Львів: Сполом, 2020. 418 с.

10. Кобко Є.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави : дис. ...д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2023. 400 с.

11. Ковалів М.В., Іваха В.О. Державно-правовий механізм забезпечення національної безпеки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. юридична*. 2015, № 4, С. 162-169.

12. Маркович Х.М. Національна безпека України: понятійно-категоріальне осмислення. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Сер юридична*. 2023, Вип. 38. С. 10-15.

13. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади: монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. 776 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9789669980885>.

14. Собакарь А.О., Ковалів М.В. Адміністративно-правові засади діяльності державних органів у сфері забезпечення національної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Сер. Юридичні науки. 2016. № 845. С. 156-160.

15. Ковальова О.В., Пишна А.Г. Убезпечення від неправдивих повідомлень: інформаційна безпека як складова національної безпеки: метод. реком. Оса: ОДУВС, 2022. 74 с. <http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/3811>.

Ізбаш К. С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу організації наукової роботи
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Дерев'янкін С. Л.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політології і права
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського